

УДК 37.011.3–051–044.337

С. Лобода

**ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ВЧИТЕЛЯ
ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СУЧАСНОГО ОСВІТНЬО-
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**

В основі процесу формування єдиного освітнього простору лежить ідея єдності та взаємодоповненості освіти й культури: освіта як форма трансляції культури й реалізація її креативного потенціалу; культура як найважливіша умова розвитку особистості та вдосконалення освітнього процесу. У зв'язку з цим освіта розглядається як соціокультурна система, що забезпечує культурну спадковість (трансляцію культурних норм, цінностей, ідей) і розвиток людської індивідуальності як спосіб підготовки людини до успішного існування в соціумі й культурі [3].

Взаємозв'язок і взаємозалежність освіти й суспільства має гуманістичне значення, що виявляється в передачі від покоління до покоління духовного багатства, загальнолюдських і національно-етнічних цінностей, у формуванні творчих здібностей особистості [4, с. 189 – 201].

Як зазначено в затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. Державній національній програмі „Освіта”, в умовах розбудови української державності реальною методологічною основою виховання як соціального явища є ідеологія незалежної України, ідеологія державотворення, зорієнтована на загальнолюдські та національно-культурні цінності. Таким чином, теоретичною основою виховної діяльності в наш час є новий національно-культурний зміст, звернення до своїх національних коренів, традицій золотого фонду етнічної педагогіки, повернення молодому поколінню несправедливо втрачених і забутих імен діячів рідної національної української культури.

У цій статті ми взяли собі за мету розглянути проблему педагогічної творчості вчителя в ракурсі завдань комп'ютеризації, інформатизації, а також процесів формуального впливу на особистість засобів масової комунікації. У центрі уваги вчених, працівників виховних інститутів, засобів масової інформації постає проблема формування соціально активної творчої особистості засобами масової інформації, яке розглядається на загальнодержавному рівні в аспекті педагогізації діяльності ЗМІ.

Особливого значення в контексті досліджуваної проблеми набувають історико-педагогічні праці О. Сухомлинської, Л. Березовської та філософів освіти В. Андрущенко, М. Еліаде, М. Щукіна.

З відродженням незалежності України особливого значення набувають творчі педагогічні ідеї класиків вітчизняної педагогічної думки, видатних учених, знаних педагогів-практиків, які сказали вагоме слово про розбудову національної системи освіти. Повноцінна підготовка майбутніх учителів до творчої педагогічної діяльності неможлива без опори на історичні здобутки педагогічної науки, знання фундаментальних педагогічних праць тих учених, творчість яких у минулому заборонялася або фальсифікувалася.

Суспільно-політичні, економічні й ідеологічні події й зміни кінця ХХ століття відкрили можливість вивчати спадщину педагогів, життя і діяльність яких через заборону не були відомі навіть вузькому колу спеціалістів. Творчий колектив лабораторії історії педагогіки Інституту педагогіки АПН України під керівництвом академіка О. Сухомлинської впроваджує системне персоніфіковане дослідження національної педагогічної думки [9].

Педагогіка є особливою сферою людської діяльності з огляду на те, що в ній переважного значення набувають прояви індивідуально-особистісних відносин, світоглядні установки вчителя тощо. В історії світової думки накопичений великий потенціал осмислення сутності індивідуальності особистості взагалі та педагога зокрема у філософії існують учення, що трактують індивідуалізацію як один з основних методів соціального пізнання (екзистенціалізм, герменевтика та ін.).

Дослідження педагогічної персоналії, як зазначає О. Сухомлинська, „завжди буде одним із провідних напрямів історико-педагогічних досліджень, особливо в переломні часи, коли переглядаються канони і коли саме персоналія, яку ми виймаємо з небуття, і своїм життям, і своїми ідеями підтверджує рух історії, її мінливість, непередбаченість і вразливість” [7, с. 46]. Особистість учителя є для молодих, які тільки розпочинають свій педагогічний шлях, учителів, а також і для молодого покоління важливим стимулом для розвитку пізнавальних інтересів, ціннісних орієнтацій, естетичних поглядів, мотивів вибору професії тощо.

Виразною тенденцією сучасної історії педагогіки є копітка робота науковців із знаходження, збору й уведення до наукового обігу праць творчого педагогічного доробку вітчизняних педагогів, які, зазвичай, розпорошені на шпальтах різноманітних газет і журналів під різними криптонімами та псевдонімами [6; 10 та б. ін.].

Інша тенденція – звернення педагогів і науковців до нового прочитання спадщини видатних педагогів-мислителів. Проте на цьому шляху теж виникає проблема, бо твори багатьох українських педагогів-класиків не перевидавалися або не видавалися зовсім. Наявні хрестоматії або повною мірою не відтворюють оригінальних текстів, або подають їх в ідеологічно обробленому вигляді [наприклад, Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки. – К. : Рад.шк., 1961. – 282 с.].

Як керівник упроваджуваної сьогодні в історії педагогіки пошукової роботи щодо повернення до активного використання першоджерел О. Сухомлинська констатувала, що в сучасному історико-педагогічному дискурсі майже не представлені оригінальні тексти: „І тут ми бачимо, що складається парадоксальна ситуація, яка, до речі, навіть культивувалася в радянському дискурсі, коли ім'я і коментар того, що робив педагог, були загальновідомими, а сам текст, доробок автора залишалися не доступними й не відомими читачеві” [6, с. 5].

Загальновідомий в історії факт, що найбільш копіткої дослідницької й пошукової роботи вимагають першоджерела, максимально віддалені в часі. Проте стає очевидним, що підсиленої дослідницької уваги потребує навіть творчий педагогічний доробок останньої третини ХХ століття [1]. Сучасні історики педагогіки погоджуються з думкою, що особливо в радянський період освіта була „загнана в жорсткі ідеологічні рамки”, вихід за межі яких переслідувався. Для педагогічної науки того часу існувало тільки кілька офіційно визнаних і канонізованих педагогічних лідерів (Н. Крупська, О. Луначарський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.), в останню третину ХХ століття до них додалося ще кілька відомих імен педагогів-новаторів. Проте, як доводять наново відкриті рукописи, їхній професійний авторитет розростався здебільшого як ідеологічний феномен, що підпорядкував собі справжні педагогічні здобутки цих дійсно великих педагогів-мислителів.

Вивчення спадщини видатних українських педагогів, творчі ідеї яких повинні стати джерелом розвитку та реформування сучасної освітньої парадигми, набуває дедалі більшого значення. На думку сучасного вітчизняного філософа освіти В. Андрущенко, „з „косметичним ремонтом” системи педагогічної освіти Україні в європейській співдружності держав робити нічого”. Інновації мають бути фундаментальними. (...) Вхідження в Болонський процес вимагає радикальної модернізації змісту педагогічної освіти. Її лейтмотивом мають стати ліквідація застарілих міфів, своєрідної ідеологізації освіти, притаманної тоталітарному суспільству, вилучення дріб'язкового матеріалу й наближення до реального історичного процесу, сучасних соціокультурних реалій та прогнозованого майбутнього” [2, с. 520].

У сучасній філософії освіти такий етнокультурний та культурно-історичний феномен, як „міф” розглядається як важливий компонент сучасного науково-педагогічного мислення.

Румунський філософ М. Еліаде відзначає, що освіта й міф виконують у суспільстві подібні функції: „Зовсім нескладно побачити в усьому, що сучасна людина називає навчанням, освітою й дидактичною культурою, ту функцію, яку в архаїчному суспільстві виконує міф” [12, с. 32]. На думку іншого філософа В. Щукіна, „сучасна школа бере на себе функції, подібні до ролі міфу в первісних суспільствах: вона вселяє дітям порівняно ясні, спрощені погляди на найрізноманітніші аспекти дійсності” [11].

Як відомо, у широкому культурологічному розумінні „міф – це образ світу, що існує у свідомості кожної людини та включає уявлення про себе як частину цього світу: уявлення й ставлення до себе самого, інших людей, сучасності та історичного часу” [5, с. 396]. О. Лосєв стверджував, що міф є для міфічного суб’єкта не чимось вигаданим та ідеальним, а саме справжнім життям, тобто міф є „найяскравіша й найнеобхідніша дійсність” [Там само]. Не важливо, чи є міфічні уявлення „правдоподібними”, тобто збігаються вони з панівною науковою картиною світу чи ні, а суть у тому, що вони феноменологічно реальні й впливають на поведінку індивіда, усвідомлює він це чи ні.

У міфологічній свідомості міфологеми фіксують порядок речей і служать концептуальним обґрунтуванням поведінки в певному суспільстві, хоча при цьому людьми не завжди адекватно сприймаються реальне життя й реальні події, а невідповідність міфологічної й буденної картин світу приписується дії різного роду таємничих сил, що важко ідентифікуються: зовнішніх і внутрішніх ворогів, магії та чаклунства. Таким чином, у міфологічній уяві створюється образ прекрасного майбутнього, яке не реалізується тільки тому, що цьому хтось перешкоджає.

Через свої типологічні особливості й виконувані функції, головними з яких є формування громадської думки й педагогічної свідомості, прогнозування й моделювання подій, педагогічна публіцистика нерідко представляє педагогічну реальність як ідеальну (бажану, можливу), що дає підстави розглядати її в низці таких соціокультурних феноменів, як міф (чи міфологема).

Це було простежено нами на прикладі феномену педагогічної публіцистики радянського періоду, яка багато в чому передбачала об’єкт свого відображення, представляючи його в ідеалізованому вигляді, тобто таким, яким він повинен бути, а не був в реальній педагогічній практиці. Правда, у ролі ворогів, що „перешкоджають” реалізації „прекрасного майбутнього”, поставали цілком конкретні люди, події, явища.

Російські вчені Ю. Тюнников і М. Мазниченко одними з перших виділили й визначили феномен „педагогічна міфологема”. На їхню спільну думку, „міф перш за все є „продуктом” культури, визначається нею, а не тільки особливостями окремо взятої людини. Будь-яка культура міфологемна, оскільки генерує соціокультурні матриці різноманітних міфів (зокрема соціальних і педагогічних)” [8, с. 16]. Таким чином, поняття „педагогічні міфологеми” вчені визначають як „неадекватні уявлення, що виявляються у сфері педагогічної взаємодії, носіями яких є і самі педагоги, й учні; через свою світоглядну значущість такі уявлення впливають на ціннісно-сміслові аспекти педагогічно направленої дії, характер і зміст педагогічного процесу, ментальні процеси його учасників” [Там само, с. 17].

Пропоноване розуміння міфологеми, на наш погляд, у багатьох аспектах близьке до поняття „ідеологема”. Ці теоретичні положення уявляються особливо важливими, коли ми говоримо про існування

педагогічних ідеологем, які характеризують, наприклад, феномен радянської педагогічної публіцистики. Розглядаючи педагогічну публіцистику як джерело, охоронця й антиципанта педагогічних ідей, не можна залишати поза увагою цей могутній механізм дії на формування громадської думки й педагогічної свідомості.

Ю. Тюнников і М. Мазниченко встановлюють закономірний зв'язок між ідеологемами й міфологемами, стверджуючи, що ідеологеми можуть активізувати педагогічні міфологеми й навпаки – педагогічні міфологеми призводять до виникнення ідеологем.

На наш погляд, зводити педагогічну публіцистику лише до міфологеми некоректно, оскільки її основу складають перш за все реальні педагогічні факти і явища, актуальні педагогічні й суспільно значущі проблеми, які є предметом і складають специфіку її змісту й механізмів відображення педагогічної реальності. Навіть виникнення педагогічної публіцистики пов'язується з певною суспільно значущою затребуваністю в ній з боку педагогів і громадськості. У суспільстві виникають проблеми, які вирішити не виходить через ту чи іншу причину. Необхідно формувати громадську думку, готувати суспільну свідомість до сприйняття нових педагогічних ідей, рішень, концепцій тощо. Освітня парадигма, перш ніж стати доктриною, проходить якусь стадію апробації (ухвалення тією чи іншою мірою) у суспільній свідомості, і цю функцію виконує педагогічна публіцистика. Отже, ідеї, що відбилися в публіцистиці, можна вважати первісними щодо реального стану суспільства. Інший варіант, коли сама дійсність породжує нові педагогічні ідеї й у такому випадку є джерелом публіцистики.

Ми переконалися, що педагогічна публіцистика, з одного боку, пов'язана безпосередньо з соціальною практикою, і, таким чином, відбиває явища та процеси життя з погляду максимальної активізації суб'єктивного чинника; з іншого – педагогічна публіцистика з науковою об'єктивністю може висувати педагогічні ідеї, осмислювати педагогічний досвід, критикувати негативне й знаходити конструктивні рішення, тобто здійснювати взаємодію з наукою в різних формах.

Аналіз наявних досліджень щодо проблеми педагогічної творчості виявив, що на науково-теоретичному рівні актуальність теми дослідження визначається невідповідностями та суперечностями, які простежуються в підходах дослідників до вивчення ідей педагогічної творчості у вітчизняній науковій думці.

З початку ХХ століття визначена проблема розглядалася з урахуванням підходів, в основі яких лежали антагоністичні погляди: слов'янофілів і західників, реакційних ідей і прогресивних, демократів і лібералів, більшовиків і меншовиків, матеріалістів і ідеалістів та ін., що значно знижувало наукову цінність і значущість досліджень, звужувало межі пошуку.

Інша невідповідність пов'язана з необхідністю вивчення, осмислення, узагальнення й конструктивного застосування накопичених

вітчизняною педагогічною публіцистикою гуманістичних ідей і недостатньою актуалізацією наявного потенціалу педагогічної публіцистики в практиці створення сучасної концепції освіти, нової педагогічної ідеології й модернізації української системи освіти.

Початок ХХ століття був періодом формування нової педагогічної парадигми, ствердження педагогічних ідей, які сьогодні є основою не тільки вітчизняної освітньої системи, але й багатьох зарубіжних. Початок ХХ століття, на наш погляд, можна схарактеризувати як початок перших виявів інтеграції культур, зокрема й у сфері освіти та педагогічної науки, що історики оцінюють як закономірний процес для етапу формування світової цивілізації. Цей процес, як відомо, був перерваний революційними потрясіннями 1917 – 1921 рр., а також Великою Вітчизняною війною. Відродження ідеї взаємодії почалося лише тільки в 50-х рр. ХХ століття. Таким чином, вивчаючи історію, ми звертаємося до витоків сучасних суспільно-педагогічних явищ і процесів. Сучасні неупереджені історико-педагогічні дослідження, спираючись на раніше не відомі архівні документи й документальні матеріали, багато в чому дозволяють глибше зрозуміти сучасні проблеми педагогічної науки й освіти.

Нарешті, вивчення педагогічної творчої думки ХХ століття в Україні, що стала виявом гуманістичної ідеї у світовій педагогіці, збагачує педагогічну культуру сучасного дослідника, спонукає до перегляду педагогічних стереотипів, формування нових підходів до теоретичних і практичних проблем системи освіти, дає відповіді на велику кількість питань сучасної педагогіки.

Іншою причиною, яка актуалізувала вивчення ідей педагогічної творчої думки ХХ століття, стало бажання відновити наступність у духовних основах суспільного розвитку, зміцнити культурні традиції українського народу, підвищити його самосвідомість. Таким чином, на науково-методичному рівні актуальність обґрунтована загальноновизнаною необхідністю гуманізації освіти, насичення її гуманістичними ідеями, у той час, коли процес освіти залишається орієнтованим тільки на навчання, а виховання орієнтоване на певного усередненого учня, який живе в позбавленій національної ідентичності країні.

Як видно, сучасна вітчизняна педагогіка потребує введення до наукового обігу й практичного застосування творчої спадщини українських педагогів-гуманістів, імена яких почали забуватися. На сьогодні все очевиднішим стає той факт, що сучасні інформаційні й комунікаційні технології можуть зробити неоціненний внесок для збереження й передачі творчих культурно-освітніх цінностей. Науково-технічна революція й процеси комп'ютеризації сприяли появі електронних носіїв інформації, з'являються електронні періодичні видання, формуються регіональні освітньо-інформаційні комплекси тощо. На початку першого десятиліття ХХІ століття виникають перші електронні періодичні видання. У цьому контексті стає особливо

важливою реалізація існуючих та розробка нових стратегій і програм включення нашої держави в міжнародний обмін інформацією.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки характеризується реставрацією та реституцією цінностей творчої педагогічної думки, які були закладені й на попередніх історичних періодах і проявилися в провідних педагогічних ідеях і концепціях минулого, і в сучасній ідеї створення єдиного освітньо-інформаційного простору, що будується на новітній теорії інформаційного суспільства. Така виражена позиція відповідального реалістичного ставлення до історії вітчизняної освіти і педагогічної думки стає провідною у свідомості більшості істориків педагогіки й починає превалювати в державній освітній політиці, вона і визначає перспективи подальших досліджень.

Список використаної літератури

- 1. Алексєєв Ю.** Україна: освіта і держава (1987 – 1997) / Ю. Алексєєв. – К. : Експрес-об'ява, 1998. – 95 с.
- 2. Андрущенко В. П.** Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2005. – 804 с.
- 3. Журавський В. С.** Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В. С. Журавський, М. З. Згуровський. – К. : ВПК „Вид-во „Політехніка”, 2003. – 200 с.
- 4. Корсак К. В.** Суспільство і освіта – тенденції коеволюції у ХХІ столітті / К. В. Корсак // Сучасна українська політика: Політика і політологи про неї. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2002. – Вип. 3. – С. 189 – 201.
- 5. Лосєв А. Ф.** Діалектика мифа / А. Ф. Лосєв // Лосєв А. Ф. Из ранних произведений. – М. : Правда, 1990. – 656 с.
- 6. Маловідомі джерела української педагогіки (друга половина ХІХ – ХХ ст.) : хрестоматія / упоряд. : Л. Д. Березовська та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.**
- 7. Сухомлинська О. В.** Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : АПН, 2003. – 68 с.
- 8. Тюнников Ю. С.** Педагогическая мифология : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по пед. специальностям / Ю. С. Тюнников, М. А. Мазниченко. – М. : Владос, 2004. – 352 с.
- 9. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 2. – 552 с.**
- 10. Чепіга Я. Ф.** Вибрані педагогічні твори : навч. посіб. / упоряд., наук. ред. Л. Д. Березівська. – Х. : „ОВС”, 2006. – 328 с.
- 11. Щукин В. Г.** В мире чудесных упрощений (к феноменологии мифа) / В. Г. Щукин // Вопр. философии. – 1998. – № 11. – С. 20 – 29.
- 12. Элиаде М.** Мифы. Сновидения. Мистерии / М. Элиаде. – М. : Владос, 1996. – 480 с.

Лобода С. Історичний контекст розвитку проблеми педагогічної творчості вчителя як складова частина сучасного освітньо-інформаційного простору

У статті ґрунтовно досліджено проблему педагогічної творчості вчителя в контексті завдань комп'ютеризації, інформатизації, а також процесів формувального впливу на особистість засобів масової

комунікації. Розглянуто питання формування соціально активної творчої особистості засобами масової інформації, яка розглядається на загальнодержавному рівні в аспекті педагогізації діяльності ЗМІ. Доведено, що сучасні інформаційні й комунікаційні технології можуть здійснити неоціненний внесок для збереження й передачі творчих культурно-освітніх цінностей.

Ключові слова: педагогічна творчість вчителя, комп'ютеризація освіти, освітньо-інформаційний простір, педагогічна публіцистика.

Лобода С. Исторический контекст развития проблемы педагогического творчества учителя как составная часть современного образовательно-информационного пространства

В статье основательно исследована проблема педагогического творчества учителя в контексте задач компьютеризации, информатизации, а также процессов формирующего воздействия на личность средств массовой коммуникации. Рассмотрен вопрос формирования социально активной творческой личности средствами массовой информации, которая рассматривается на общегосударственном уровне в аспекте педагогизации деятельности СМИ. Доказано, что современные информационные и коммуникационные технологии могут совершить неоценимый вклад для сохранения и передачи творческих культурно-образовательных ценностей.

Ключевые слова: педагогическое творчество учителя, компьютеризация образования, образовательно-информационное пространство, педагогическая публицистика.

Loboda S. The Historical Context of the Investigation of Issue of Teacher's Creativity as a Component of the Modern Educational and Information Space

The article concerns the issue of teacher's creativity in the context of the tasks of computerization and informatization, as well as the processes of developmental influence of the communication media on personality. The formation of community-minded creative personality by means of the mass media, which is discussed at the national level in the aspect of the educational work of the mass media, is covered. The significant impact of the modern information and communication technologies for the preservation and transferring of the creative cultural and educational values is proved.

Key words: educational creativity of the teacher, computerization, educational and information space, educational press.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Курило В. С.